

A magyar műgyűjtés története a gyors meggazdagodások, gyarapodások, ugyanakkor a hirtelen változások, törések története is. Különös egyéniségek élettörténetei színesítik, olyanoké, akik igazi jelenségek voltak a maguk idején, mint például Perlmutter Alfréd (1867–1929) jogász.¹

A kortársairól sok-sok érdekességet – és nem mellékesen lényeges információkat is – közlő gyűjtőtárs, Géber Antal így ismertette nem mindennapi egyéniségét: „Rendkívül művelt, olvasott, választékos megjelenésű, sok tekintetben különc ember volt. Páris és London legelső szabóinál, fehérenemű- és cipőkészítőinél dolgoztatott, kalapjait a párisi Gelot, a londoni Lock mérték után készítette, botja, ernyője a londoni Brigg-től volt, inggombjai igazgyöngyök, harisnyatartóinak csattja aranyból volt, mert egy úr a testén hamisat nem visel. Az aktákhoz csak kesztyűs kézzel nyúlt, mindvégig lúdtollal írt.”²

De ki is volt ez a különc figura a mindennapi, polgári életben? Nagypja Perlmutter Jakab – a családi vagyon megteremtője³ – 1840-ben Bécsbe, majd Pestre költözött, ahol több háztulajdonnal rendelkezett; többek között tulajdonosa volt az Andrássy út 60. szám alatti, később hírhedté vált (ma Terror Háza Múzeum) háromemeletes bérpalotának is. Nem ő építtette, az épületet 1882-ben emelték, majd rövidesen – három év múlva – vásárolta meg Perlmutter Jakab. Ő volt egyébként az alapítója és vezetője az első kőbányai sörháznak, amelyet 1863-ban megvett tőle ifj. Dreher Antal, a bécsi Schwechati Városi Serház serfőzőmesterének fia. Perlmutter Jakab – vagyonos, jómódú ember lévén – a fiát, Gyulát kitaníttatta: orvosi diplomát szerzett és ügyesen festegetett. Korán elhunyt, s hátrahagyott két fiát, Izsákot és Alfrédot a nagyapa nevelte fel. Életre szóló élményeket jelentett számukra a vidéki birtó-

kon töltött nyaralás, Esztergom vármegyében, Bélán (ma Belá, Szlovákia). Jómódban, nyugalomban, boldog gyermekéveket töltöttek együtt, ugyanakkor nagyatyjuk a nagy gazdagság ellenére mértékletességre intette őket. A nagyapa nem vágyott rangokra, társadalmi pozíciókra, viszonylag szerény úri életet folytatott. Valamiféle ősi büszkeségtől vezérelve hitét, vallását megtartotta, megőrizte – ez a törekvése unokáiban is tovább élt. A két fiú, bár természetük különbözött, egyformán örökölte édesapjuk művészi ambícióját és tehetségét: Izsák vérbeli festőművész lett (Budapesten és Párizsban tanult), Alfréd pedig többdiplomás, elismert szakember, szabadalmi bíró, ugyanakkor művészi érdeklődéssel, kvalitásérzékkel megáldott, jószemű, különleges érzékű műgyűjtő.

Perlmutter Alfréd 1867. július 31-én született Budapesten. Édesanyja kedvence volt, míg édesapjuk inkább Izsákot kényeztette. A zárkózott Izsákkal szemben Alfréd nagyon barátságos, szenvedélyes, jóképű, vígkedélyű gyermek volt, akit sokan szerettek. Ha néha össze is különböztek testvérével, hamar megbékéltek, s halálukig nagy szeretetben éltek. Nagypjuk életstílusa, a visszafogottság és – a gazdagság ellenére – a szolid életmód Alfrédnak nehezebbre esett. Talán éppen ennek ellenhatása lett az, hogy felnőttként öltözködésére nagyon igényes volt, és igen sokat költött rá.

Alfréd a piaristáknál és a Markó utcai gimnáziumban tanult. Noha családja úgy gondolta, majd gazdálkodni fog nagyatyja birtokán, Perlmutter továbbképezte magát, és több diplomát szerzett. Bécsben nemcsak a Hochschule für Bodenkultur agrártudományi diplomáját szerezte meg, hanem elmélyedve tanulmányaiban 1893-ban a kémiai tudományok doktora lett. Jogi ismeretekkel szintén



1. Felnyergelt ló agyag szobra, Kína, Tang-korszak.
(Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 4204.)

felvértette magát, 1898-ban államtudományi államvizsgát tett Budapesten.

1898 és 1902 között a Földművelésügyi Minisztériumban volt segédfogalmazó. Pályája a Szabadalmi Hivatalban, a Szabadalmi Bíróságon teljesedett ki, ahol élete végéig szolgált: 1902-től 1912-ig mint a Szabadalmi Hivatal albírája, 1912-től 1929-ig pedig bírja. 1929. november 28-án hunyt el, temetése december 1-jén volt, amikor a teljes művész- és gyűjtőtársadalom búcsút vett tőle, a Magyar Gyűjtők és Művészetkedvelők Egyesülete tagjától. Csányi Károly, az Iparművészeti Múzeum igazgató őr ezen szavakkal búcsúztatta: „Kiváló gyűjtő volt és a művészetek igazi kedvelője.”⁴

Perlmutter jómódú és jóízű ember volt, s gazdasági helyzete és művészi attitűdje alapján is előnyös házasságot kötött Hirsch Lilivel (Júlia, 1875–1954). Házassági szerződésük 1903-ból származik.⁵ A hozomány 200 000 aranykorona volt, tekintélyes summa, s jelezte a Hirsch család gazdagságát.

Perlmutter Jakab felesége révén rokonságba került Horace Ritter von Landauval (1824–1903), aki Hirsch Lili anyai nagyanyja, Rosa Landau testvére volt. Horace Landau a Rothschild Bank torinói képviselője volt, és banki hitelekrol folytatott tárgyalásokat a létrejövő egységes olasz állammal. 1866-ban

közvetlenül James de Rotschildtól vásárolta meg a Villa Normanby-t – azaz a fiesolei Villa „alla pietra”-t –, amelyet azután megnagyobbított és szépítgetett. Munkája révén ugyan egy-két évig még sokat utazott, 1872-ben azonban visszavonult, és passziójának, a könyvgyűjtésnek és a művészeteknek szentelte életét. Hihetetlenül gazdag és sokoldalú könyvtárat hozott létre, amelyben számos ritkaság is megtalálható volt. A több mint 60 000 kötetet számláló könyvtárat a világ legszebb magánbibliotékájának tartották. Landau azonban nemcsak a könyvek szerelmese volt, hanem párizsi, londoni útjai során buzgón vásárolt képeket, szobrokat, gyönyörű berendezési tárgyakat. Halála után (1903) mindent legidősebb unokahúga, Eugenia (Jenny) Ellenberger örökölt, aki Perlmutter felesége, Hirsch Lili nagynénje, édesanyjának nővére volt. Hasonló szenvedély lelkesítette Eugeniát is, mint nagybátyját, a könyveket és a műértékeket tovább gyarapította. Megözvegyülve végleg Fiesolében, a villában telepedett le. A gyűjtőmunkában fia, Horace Finaly (nem mellesleg banki vezérigazgató) volt a segítségére.⁶

Perlmutter Alfréd sokat utazott, világlátott ember volt. Minden bizonnyal több ízben megfordult feleségével együtt Eugenia nagynéni párizsi palotájában, fiesolei villájában is. A gyönyörű gyűjteményeket látva, igazából szem előtt volt a követendő példa Perlmutter számára. Ez azonban nemcsak felesége külföldi, hanem hazai rokonsága révén is így volt. 1905-ben ugyanis neje testvére, Hirsch Albert nőül vette Hatvany Irént, az egyik legnagyobb magyarországi műgyűjteményt létrehozó Hatvany család egyik tagját. Irén maga is ismertté vált kopt textilkollekciójával, kisázsiai szőnyegekkel, de rajta kívül a család tagjai közül többen beírták nevüket a magyar műgyűjtés történetébe. Így Hatvany Józsefné (elsősorban porcelánjai okán), Hatvany Bertalan (keleti műtárgyaival), főképp pedig Hatvany Ferenc páratlan festmény- és régiségkollekciójával. A példa tehát sokszorosan adott volt Perlmutter Alfréd előtt, s mindehhez, a gyűjtéshez megvolt az anyagi háttér, tehetség is.

Perlmutter Alfréd – testvérével, Izsákkal együtt – a végrendelet hátrahagyása mellett, 1909-ben elhunyt nagyatyjuk minden ingó és ingatlan javának általános örököse lett. Édesapjuk ekkor már nem élt, s minthogy ezen az ágon folytatódott tovább a fiúág, minden bizonnyal ezért lett e két unoka a fő kedvezményezett, miközben a végrendelet igyekezett kielégíteni az apa testvéreinek és azok leszármazottainak igényeit is. Az Andrássy út 60. sz. alatti bérpalota esetében a két testvér kölcsönösen lemondott az utóöröklési jogról, amelyet a végrendeletben az örökhagyó számukra megállapított, s

fele-fele arányban egyeztek meg a tulajdonhányad tekintetében.⁷ A telekkönyvi birtoklapon a tulajdonjogot kettejük nevére vezették be.

Perlmutter Alfréd a műtárgyait – ismét csak Géber Antal révén tudjuk – részben külföldi útjai során vásárolta (Lüttichből, Aachenből is hozott haza darabokat), de látni fogjuk az alábbiakban, hogy nyomon követte az itthoni árveréseket is, a kiemelkedő hazai gyűjtemények szétesését, kiárúsítását, és rendszeresen jelen volt a hazai aukciókon is. Bizonyára közvetlenül műkereskedőktől is szerzeményezett.

Szerencsés módon a meglévő dokumentumokból értesülhetünk egy, vélhetően korai műtárgy-vásárlásáról, amikor harmincegy esztendő volt. Talán ez még a kezdeti időszakhoz sorolható, hiszen nem tudjuk pontosan, mikor is kezdte a gyűjtést. Mindenesetre házasságkötése előtt, még a Földművelésügyi Minisztérium segédfogalmazójaként már érdeklődést mutatott iránta, azaz 1898 és 1902 között. Ezek a vásárlások megelőzhatték sajátos gyűjtői koncepciója kikristályosodását, nagyszabású kollekciója kialakítását.

1898-ban az Iparművészeti Múzeumban *A modern művészet* címmel rendeztek tárlatot, ahol a kor számos kiemelkedő külföldi művésze kiállított. Radisics Jenő főigazgatói időszaka első jelentős, külföldi művészeket felvonultató tárlata volt, és az igazgató a megvásárolt kortárs alkotásokkal alapozta meg az intézmény mind a mai napig jelentős szecessziós gyűjteményét,⁸ különös tekintettel az akkor szerzeményezett Tiffany-üvegekre. A múzeumi vásárlások mellett a korszak magyar műgyűjtői is jelentős tételeket vettek, arisztokraták éppúgy, mint tehetős polgárok, cégtulajdonosok. Körükben a legnépszerűbbek a Tiffany és Gallé üvegek voltak, valamint a svéd Rörstrand Porcelángyár termékei. A vásárlók között volt Perlmutter is, aki két Tiffany-csészét, egy csipkézett pereműt és egy rézvörös sávokkal ékes, pávatollas darabot vásárolt.⁹

Más alkalommal is ki-kitekingetett (ő és a felesége is) a kortárs művészetre, vagy legalábbis a szecesszióra. 1919-ben Perlmutter Alfrédné ajándéka-ként¹⁰ került be az Iparművészeti Múzeum gyűjteményébe két szecessziós ékszer: egy Émile Lalique-gyűrű és egy fésű – vélhetően Charles Boutet de Monvel alkotása, melyeket a tulajdonos valószínűleg az 1900. évi párizsi világkiállításon vett.¹¹ Talány, hogy vajon e két tárgy a férj vagy feleség szerzeménye volt-e eredendően. (Sajnálatos módon a Lalique-nak tulajdonított gyűrűt törölték a múzeum leltárából.) Az viszont felettébb elgondolkodtató, hogy Perlmutter Alfrédné 1924. április 6-án mintegy 6 000 000 korona értékű műtárgyat vitt ki külföldre, s 60 000 koronát fizetett érte.¹² Talán ez



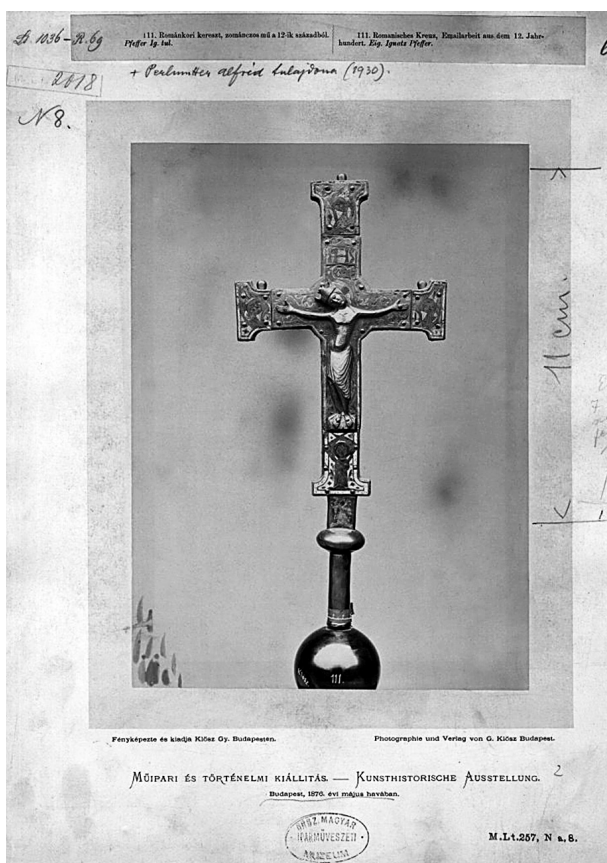
2. Szőnyeg virágos paeoniafákkal, Kína, 18. sz.
(Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 4240.)

a műtárgykivitel összefüggött Magyarország Trianon utáni nehéz gazdasági helyzetével, a gazdasági válsággal. Éppen a stabilizáció előtti időszakról van szó, ugyanis 1924 májusáig a korona értéke tovább romlott. Ilyen módon a műtárgyak kimenekítése gazdasági okokkal magyarázható.

Perlmutter Alfréd műgyűjteménye

Perlmutter színes, káprázatos világot teremtett maga körül. Az egyik legkülöncebb magyar műgyűjtő, aki sajátos karakterét nem tagadta meg gyűjtőként sem, külön ízt, ízlést hozott a hazai gyűjtőéletbe.

A magyar gyűjtéstörténetbe elsősorban mint keleti, különösen kínai tárgyak gyűjtőjeként írta be a nevét, de rendkívüli kvalitásérzéke okán mindenképpen fontos, hogy európai iparművészeti tárgyait is számba vegyük, hiszen ezek a tárgyak a maguk nemében egy-egy korszak, művéség kiemelkedő alkotásai, jellegzetes tárgyai voltak.



3. Limoges-i feszület, 13. sz. Klösz György felvétele az 1876. évi Műipari és Történelmi Kiállításról. (Iparművészeti Múzeum, Adattár, FLT 26663.)

Minden bizonnyal műtárgyai a valóságban sugározták azt a szivárványos, derűs világot, amit testvére, a festőművész Perlmutter Izsák alkotásaiban, a festővászonon megteremtett. Hozzá, aki festőként a színek mágusa volt, igen közel állt Alfréd abban a vonatkozásban, hogy műtárgyainak jó része megkapó színekben játszott, s így ő is a színek szerelme lehetett, vagy legalábbis nagy hatást gyakorolt rá a kolorizmus.

A színek és a Kelet (Kína) világának hódolója és egyszersmind rabja volt. A művészet igazi élvezetet nyújtott számára, a műtárgyat az érzékelés legnemesebb formájaként értelmezte. Ezért tudott felülemelkedni korszakokon, téren és időn át, s fogékonysága és intellektusa révén a művészet igazi, benső értékét, az esztétikumot ragadta meg. Kifinomult ízlése nyilvánult meg a tárgyak kiválasztásában, otthona berendezésében.

Miként gyűjtőtársa, Géber Antal megjegyezte: „Lakása egészében szép, színes meleg interieur benyomását keltette... Az igen szép aranyozott bronz XV. Lajos fali applikok és cartel-óra ragyogtak a falakon. Ezek mellett a lakás színességét, melegségét a képek, textiliák és fajanszok adták meg.”

Gyűjteményi területeit érintve a keleti, egzotikus régiségek mellett a limoges-i zománcok, a szőnyegművészet kitűnő példányai és néhány kiváló kerámia is színpompásan tündökölt. Festménye kevés volt, pár darab régi¹³ és néhány jelentősebb új. Utóbbiak szintén színhatásukkal tűntek ki, hiszen áradt az élet és a színek ereje Csók István¹⁴ és Perlmutter Izsák¹⁵ műveiből. XV. Lajos, Mária Terézia és II. József korabeli és empire bútorokkal rendezte be otthonát, maguk a bútorok, s a berendezési tárgyak is egytől egyig műértéket képviseltek. Érdekes módon szobor alig volt, holott e korszakban (a két világháború közötti években) számos műgyűjteménynek éppen a plasztikai alkotások adták meg a gerincét. Az Iparművészeti Múzeum Egyházművészeti kiállításán 1930-ban szerepelt Szent Sebestyén-szobra, egy hársfából faragott, színesre festett 15. századi gótikus alkotás, amely harmonikus, tiszta szépségével tűnt ki a kiállítást ismertető Mihalik Sándor szerint.¹⁶

Az említett kiállításon a szobor és a Perlmutter-gyűjtemény színe-javát jelentő főként limoges-i ötvöstárgyak immár az özvegy tulajdonából szerepeltek. Látható volt például egy kisméretű, felül félköríves záródású festett zománkép is, az Angyali üdvözlés ábrázolásával, a korabeli meghatározás szerint limoges-i 15. századi alkotás.¹⁷

A századforduló egyik kiemelkedő európeai műgyűjtője, Giergl Kálmán (1863–1954) építész kollekcijából származtak Perlmutter legkitűnőbb ötvösművei, zománcozott régiségei. Így Rajna-vidéki bronz szenteltvíztartó medence, az evangelisták beágyazott zománcképével, feltehetően a 13. századból,¹⁸ továbbá a szintén zománccal díszített limoges-i feszület a 13. századból,¹⁹ s ugyancsak 13. századi, kék zománccal ékes aranyozott pásztorbot, megint csak limoges-i.²⁰ A 14–15. századi itáliai aranyművesség kitűnő példája volt egy zománccal díszű körmeneti kereszt.²¹

A limoges-i feszület az Iparművészeti Múzeumban lévő, Klösz György által készített felvétel tanúsága szerint hajdanán Pétery (Pfeffer) Ignác (1821–1892) budapesti fürdővállalkozóé volt.²² 1876-ban az ő tulajdonából szerepelt a magyarországi árvíz-károsultak javára rendezett műipari és történelmi kiállításon, amely tárlat anyagának egy részét Klösz lefényképezte. Azt, hogy a tárgy milyen vándorlason ment keresztül, amíg Perlmutteré lett, nem tudjuk, csak annyit, hogy 1907-ban Giergl Kálmán tulajdonát képezte. Számos esetben vagyunk és lehetnénk tanúi a műtárgyak mozgásának a magyarországi gyűjtők között, amennyiben egyáltalán meglennének a vonatkozó adatok, dokumentumok. Úgy véljük, amikor felbomlott Giergl kollekcija, akkor Perlmutter nem volt még igazán ismert, vér-

beli gyűjtő. Vélhetően Giergl tárgyai nem igazán közvetlenül, hanem közvetve, más tulajdonoson keresztül juthattak hozzá. Ezt támasztja alá, hogy a Giergl-féle püspöki pásztorbotot Kilényi Hugó (1840–1924) miniszteri tanácsos gyűjteményének 1917. évi aukcióján²³ vette meg, 10 700 koronáért.²⁴

Kilényi gyűjteményében a Giergl-kollekcióból még több tárgy akadt: érdekes rajzú indo-perzsa szőnyegtöredék²⁵ továbbá néhány itáliai majolika-tál.²⁶ Utóbbiak között szerepelt egy gyöngyházfényű lüszteres 16. századi derutai tányér; jellegzetesége a színesen festett női képmás mellett a BELLA VENANTIA felirat.²⁷ E menyasszonyi tálal ugyan csak Perlmutter szerezte meg.²⁸

Perlmutter az itáliai (faenzai, urbinói) majolikák mellett rendelkezett pár fémesen csillogó, 16. századi spanyol-mór díszállal.²⁹ Kerámiái csillogását, erőteljesen színes hatását formai változatossággal gazdagították a holicai fajansz edénytípusok: papagájok, ezüst fácán, káposztafejek, dinnyék, szőlőfürtök. A holicai fajanszok közül mind témájánál, mind méreténél fogva kitűnt egy félméteres Maria Immaculata-szobor.³⁰ (Analog darabot ajándékozott egy másik kitűnő gyűjtőtárs, dr. Delmár Emil 1920-ban az Iparművészeti Múzeumnak.³¹) Perlmutter fajanszainak egy része minden bizonnyal br. Nyáry Albert (1871–1933) kollekciójából származott, aki 1907-ben az Iparművészeti Múzeumban rendezett amateur-kiállításon látványos kollekcióval vett részt, a kézművesség remekeit bemutatva: olyan tárgyakat, amelyek korábban nem voltak arisztokrata gyűjtemények főszereplői. Nyáry tulajdonában mintegy négyszáz darab fajansz-, illetve kétszázötven darab üvegtárgy volt. Gyűjteményének egy része a Magyar Nemzeti Reneszansz Társaság 1923-ban rendezett árverésére került. Közük voltak a holicai gyár 18. századi különleges formájú edényei (szőlőfürtök, káposztafejek, rózsaaalakú fedeles edények), volutás lábakon álló gyümölcsöstál, Veronika-szenteltvíztartók, meg Castelli-típusú darabok, sőt egy Maria Immaculata-szobor is.³² Volt Nyárynak tatai papagája, egy „Óbuda” jelzésű levél alakú tálca és pápai keménycserepei úgyszintén. Ezek legjavát Perlmutter Alfréd vásárolta meg.

Mint számos magyar gyűjtőt, a szőnyegek szerepe Perlmuttert is magával ragadta. A motívumok változatossága, a színek kavalkádja foghatta meg ezekben az egzotikus hatást és melegséget sugárzó textilekben. Talán ezt a gyűjtemény-egységet is a Giergl-gyűjtemény darabjaival alapozhatta meg. Mindenesetre az első eset, amikor magángyűjtőként iparművészeti tárgyaival szerepelt, 1924-ben a régi keleti szőnyegek kiállításán fordult elő. 1914-ben az első nagyszabású magyarországi szőnyeg-



4. Festett zománckép az Angyali üdvözlés ábrázolásával, Limoges, 15. sz. (Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 3595.)

kiállításon, amely a kontinensen először mutatta be az oszmán-török szőnyegek egy jellegzetes csoportját, az erdélyi szőnyegeket, még nem volt jelen. Igaz, kollekciójának nem a kisázsiai szőnyegek adták meg az igazi jelentőségét, sokkal inkább vonzódott a kínai darabokhoz. Ez a tendencia az 1924-es kiállításon megnyilvánult, hiszen mértani (arabeszk) díszű, valamint török barokk szőnyegek mellett újabb (18. századi) perzsa szőnyegeket és két különleges kínai darabot állított ki; az egyik publikált, és negatívja is megvan az Iparművészeti Múzeumban:³³ barna alapját két, virágos paeoniafa tölti ki.

1924-ben a szőnyegkiállításra kölcsönadta nagyméretű spanyol 16. századi szőnyegét is.³⁴ Vélhetően ez utóbbi méretes (220 × 520 cm) darabról írta Géber Antal, hogy korábban gr. Andrassy Gyula tulajdona volt.³⁵ 16. századi mértani díszű (arabeszk) szőnyegét az 1935-ben megrendezett régi kisázsiai szőnyegek kiállítására már Perlmutter özvegyétől kérték kölcsön.³⁶

Keleti gyűjteményével, amelynek szerves részét képezték a szőnyegek is, mintegy új irányt szabott az egzotikum iránt érdeklődő hazai gyűjtőknek. A 19. század utolsó harmadában felívelő keleti orientációjú műgyűjtés főképp a lakásberendezésekkel kapcsolódott össze: a keleti tárgyak mintegy dekorációs, attraktív elemei voltak az enteriőröknek.



5. Zománcos díszű körmeneti kereszt, Itália, 15. sz. (Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 4388, NLT 4389.)

A művészek műtermeiben feltűnő keleti metszetek nemcsak színpadias értéket jelentettek, hanem megváltoztatták a művészi látásmódot. A meginduló keleti műkereskedelem, a világkiállítások dömpingje azonban a 20. század első évtizedeiben már történelemmé vált, és régóta látogathatók voltak a keleti tárgyakat felsorakoztató múzeumok. Mégis, e hatások keresztüztüében Perlmutter Alfrédnek sikerült egyéni utat járnia. Testvére nevelt lánya emlékezései között érdekes momentumra bukkantunk. Izsák pihenő óráiban gyakran mesélt a lánynak, akár Japán és Kína művészetéről is. Egyetlen vágya volt, hogy láthassa Kínát, s mindez az ősi Kínára vonatkozott. Ezen véleményében osztozhatott Alfréd is, hiszen azon túl, hogy az esztétikumot kereste, az ősi kínai művészetet értékelte. Új gyűjtési területet fedezett fel a kínai szőnyegek, továbbá a monokróm porcelánok és sírleletek révén.³⁷ Utóbbiak között két kapitális darab is előfordult gyűjteményében: zöld mázas, hengeres magtár alakú fedeles edény a Han-korszakból³⁸ és felnyergelt ló agyagszobra a Tang-korszakból.³⁹ Egyébként az 1929-es Keleti művészeti kiállításon az Iparművészeti Múzeumban a kínai szekció igen változatos és sokrétű tárgyakból állt, egy-egy tekintélyes gyűjtő – mint Delmár Emil, illetve a kifejezetten keletorientált

gyűjteményéről ismert Hatvany Bertalan, Ágai Béláné – mellett számosan szerepeltek, akik bár nem voltak kimondottan keletimádók, egy-egy érdekes vagy éppen különleges, kvalitásos tárgy mégis be-bekerült kollekciójukba (Faragó Ödön, Stéger Györgyné, Csetényi József stb.). Perlmutter minden területen a legkitűnőbb, a legkvalitásosabb darabokat kereste. A két világháború közötti időszakban kedvelt lüszteres spanyol-mór tálak, irizáló mázas perzsa edények, kínai porcelánok, sőt sokszínű rekesz-zománcos bronzedény, japán selyemhímzés tette gazdagabbá gyűjteményét.

Lakásában a textileknek jelentős szerep jutott, elsősorban a számos szőnyeg miatt. A szalon falán pedig egy 16. század közepi flandriai verdúr függött:⁴⁰ ez 1926-ban az Iparművészeti Múzeumban rendezett gobelin-kiállításon Perlmutter Alfréd tulajdonából szerepelt, és állítólag valamelyik felső-magyarországi kastélyból származott. A mű érdekessége, hogy Csók István egyik, a művész életművében fontos szerepet játszó festményén, a főszereplő női akt mögött e kárpit látható. Az ismert festmény a Magyar Nemzeti Galériában őrzött „Honni soit qui mal y pense...” című mű („Rossz az, aki rosszra gondol”, 1925. olaj, vászon 124×163 cm). A képet Csók 1925 karácsonyán, a Múcsarnokban

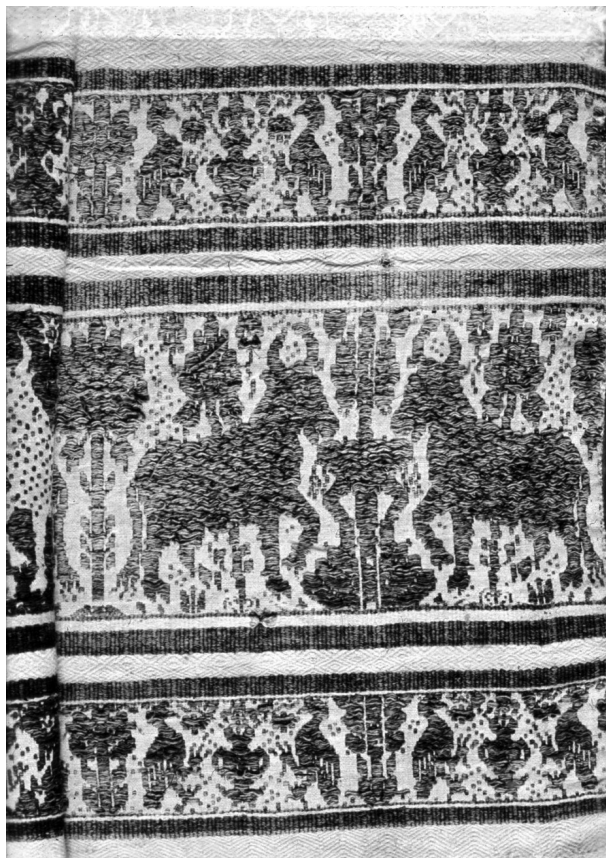
megnyílt kiállításon mutatta be, amely a magyarországi aktábrázolás történetét követte nyomon. A festmény története eléggé közismert, a festő egyik korábbi műve meghurcoltatása elleni tiltakozásul, finom célzasként festette. Egyébként a képet a következő esztendőben a Fővárosi Képtár megvásárolta.⁴¹

A lendületes festői stílus ellenére egyértelműen azonosítható, felismerhető a háttérben a flandriai verdúr. Miként került a festményre a Perlmutter tulajdonában lévő flamand kárpit? Azt tudjuk, és Csók István Várkert Bazárban rendezett életmű-kiállítása külön hangsúlyozta, hogy Csók előszere-ttel örököltette meg festményein saját régiségeit: népművészeti emlékeket vagy akár keleti, egzotikus tárgyakat egyaránt, de láthatóan nemcsak saját tárgyait. Csók és a Perlmutter-testvérek a Japán Kávéház gyakori, mondhatnánk törzsvendégei voltak. Csók 1910-ben települt haza Párizsból, és Perlmutter Alfréd ebben az évben már vásárolt tőle aktképet a Nemzeti Szalon kiállításán.⁴² Talán éppen ez az aktkép és a Tél című mű (véltetően a „Kilátás a mester ablakából téli tájra”) szerepelt Csók István 1935-ben rendezett jubiláris kiállításán is, immár az özvegy Perlmutternétől kölcsönvéve.⁴³

Csók István és Perlmutter Izsák közös csoportkiállításon állított ki 1930-ban az Ernst Múzeumban. Csók egyik műve a „Kínai szőnyeg” címet viselte,⁴⁴ s egyáltalán, gyűjteményét tekintve is érdemes megemlíteni a kínai művészet iránti elkötelezettséget, érdeklődését, amely összehozhatta a rokon gondolkodású Alfréddal. Ővele Csókot a lelkes műgyűjtés, míg testvérével, Izsákkal a buja kolorizmus kötötte össze. Mindenesetre Csók István életművét is kiegészíti ez az adalék, hiszen műgyűjtésének története mélységeiben még nem teljesen feldolgozott.⁴⁵ Mint említettük, számos művén megörököltette saját gyűjtésének tárgyait, így hát nem meglepő, hogy Perlmutterét is.

Órát, ezüstöt ismerünk még Perlmutter kollekciójából. Órát leírás alapján tulajdonképpen csak egyetlenegy, amely szerepelt 1925-ben az Iparművészeti Múzeum óra kiállításán: jelzett, 1700 körül készült augsburgi kis álló, kartusidomú darab volt.⁴⁶ Ezüstjeit katalógusleírásokból ismerjük, az 1927-es ezüstkiállítás anyagából. Ez tulajdonképpen csak pár darab. Rokokó kerek tálak, bécsi ezüstök, amelyek minden jobb polgári, nagypolgári háztartásban akadtak, nem beszélve a gyűjtői vénával megáldott tulajdonosokról. Leginkább egy nagyméretű kerek asztaldísz keltheti fel a figyelmünket, JA (Joseph Auer) mesterjeggyel, bécsi empire darab volt.⁴⁷

Perlmutter Alfréd méltatlanul elfeledett, hihetetlenül tehetséges, invenciózus gyűjtő volt. Gyűjte-



6. Szőttes, 17. sz.
(Iparművészeti Múzeum, ltsz: 12428.)



7. Szőnyeg, spanyol, 16. sz.
(Iparművészeti Múzeum, Adattár, FLT 19070. [NLT 3958.])

ménye hú lenyomata sokoldalú, nyitott, felfokozott érzékenységgel megáldott, a művészetek, főként az iparművészet iránt fogékony személyiségének. Emberi alakjáról, habitusáról, gyűjtési koncepciójáról alig tudunk valamit. Ezzel kapcsolatban apró szösszenetekre, feljegyzésekre, megjegyzésekre vagyunk utalva. Megint csak Géberre hagyatkozunk: „Finom ízlésű, nagyon nobiles gyűjtő volt. Soha nem alkudott. Vagy eltalálták, amit méltányos ár-



8. Dísztál női képmással, „Bella Venantia” felirattal, Deruta, 16. sz. (Iparművészeti Múzeum, ltsz: 52.183.)

nak gondolt, vagy szó nélkül elállott a vásártól. Sőt néha azzal lepte meg az eladót: No, no... nem lesz az kevés?” Trouvaille-okra nem vadászott, anyagi érték, divat, de történelmi és tudományos szempont sem érdekelte, egyedül az esztétikai öröm.

És mindezt kiegészíti, megfelel egy másik idézet Perlmutter személyiségéről, aki csakis készpénzért vásárolt műtárgyakat: „... de az azután igazán elsőrendű alkotás legyen, ami az ő gyűjteményébe bekerülni szándékozik. Az is igaz, hogy kevés magyar műbarát van, nálánál iskolázottabb és disztigáltabb ízlésű. Szemüvege mögül okosan ragyogó szeméből megveszteget a fölényes tudás.”⁴⁸

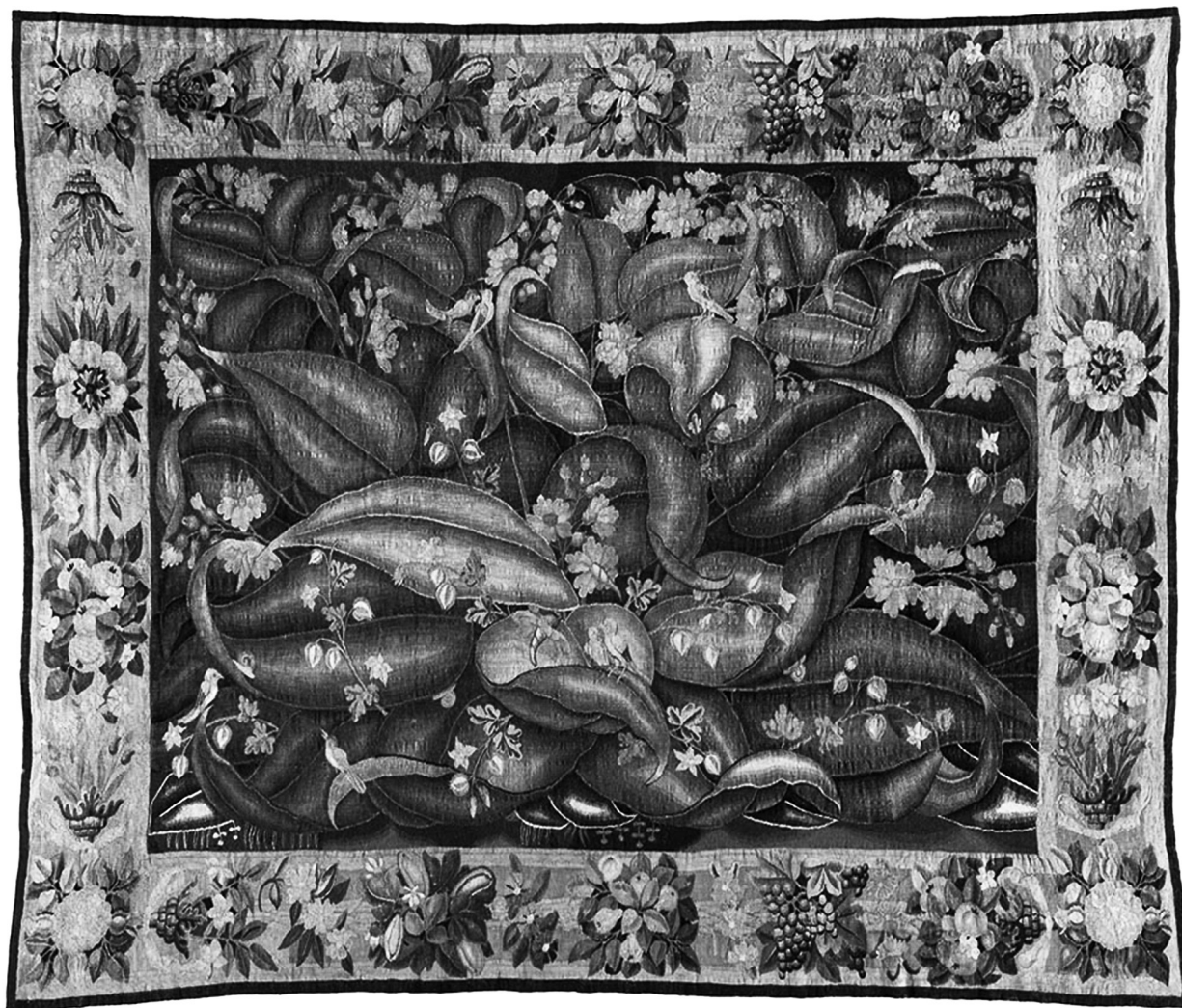
Gondolkodásáról kapunk betekintést a hozzá illően lúdtollal írt leveléből, amely az Iparművészeti Múzeum Adattárában lelhető fel, s egyik ajándékozása kapcsán íródott az intézmény akkori főigazgatójához, Radisics Jenőhöz. Egy szőttest ajánlott fel, azzal a tudományos céllal, hogy más, múzeumi s még meglévő darabokkal összevethető legyen.⁴⁹ Amint soraiból kiderül, a korabeli kutatás tárgyát minden bizonnyal elsősorban a készítés helyének kiderítése képezte, és Radisics szeretett volna megbizonyosodni a hasonló jellegű lenvászon szőttesek magyar eredetéről, amelyek kék vagy (és) piros fonállal készültek, liliomos, madaras vagy más állatalakos mintákkal, a kései középkorban és a reneszánsz idején. A Perlmuttertől ajándékba kapott vászon fákat és ökröket ábrázol.⁵⁰ Igazából a pamuttal beszőtt mustrákkal gazdagított vásznakat felvidéki, részint szepességi eredetűeknek vélték.⁵¹ Perlmutter gyakorlatias gondolkodására jellemző, hogy nem tartja nagy veszteségnek, ha

mégsem Magyarországon szőtték őket, sőt szinte nyereségnek véli, ha már a kései középkorban, az újkor hajnalán az itteni igényeket külföldi importból elégítették ki. Gondolatmenete szerint az a legfontosabb, hogy már megjelent az igény a minőségi textiliák iránt. „Ha itthon terem a művész, az chance dolga, de a művészeti import nem véletlen jelenség...” – írta. Mindenképpen érdekes gondolat, amely a művészeti környezetnek, a megrendelőnek és a művésznek „fogyasztóinak” döntő szerepet tulajdonít, és igazán észszerű megközelítés egy műgyűjtő részéről. 1916-ban az említett szőttesten kívül – amelyhez hasonló darabbal sógornőjét, Hirsch Albertnét is megörvendeztette – egy 18. századi hímzett sávot is adományozott az Iparművészeti Múzeumnak.⁵²

A gyűjtemény sorsa

Perlmutter Alfréd 1929-ben végintézkedés, végrendelet hátrahagyása nélkül hunyt el. 1930-ban zajlott le a hagyatéki ügyintézés, készült el a hagyatéki végzés és megtörtént a hagyatéki átadás. A hagyatéki vagyonállag felvételénél a hagyaték cselekvő állapota szerint az ingatlant, értékpapírokat, pár ékszer, ruhaneműket soroltak fel. Részletezve: a nagytjai örökségként kapott Andrassy út 60. – Csengery utca 37. sz. alatti ház fele részét, 70 000 korona névértékű hadikölcsönt, a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál lévő 45 részvényt, valamint csupán egy férfi aranyórát, két ezüst cigarettatárcát, egy arany karikagyűrűt, pár férfiruhát, amely túlságosan szerénynek tűnik ahhoz képest, hogy Perlmutter igényesen öltözködött. A „különfélék” rovatban a fentieket még kiegészítette a Rumbach Sebestyén utcai zsinagógában a férfi és női oldalon egy-egy ülőszék fél használati joga. A legfeltűnőbb a listában az – azon túl, hogy készpénz sincs feltüntetve –, hogy a bútorok, szőnyegek, egyéb berendezési tárgyak rovatban bepecsételt szöveg olvasható, miszerint „Ezen csoportba tartozó vagyontárgy vagy érték nincs.”⁵³ Végképp nem tudjuk mire vélni e megjegyzést.

Mínthogy Perlmutternek sem leszármazottja, sem felmenő rokona nem volt, általános törvényes örököse a felesége lett, özv. Perlmutter Alfréd Ábrahámné sz. Hirsch Júlia, de az ági vagyont az ági örökösnek, az elhunyt testvérének, a festőművész Izidor Izsáknak kellett kiadni. A két érintett, Hirsch Júlia és Perlmutter Izsák meg is egyeztek ebben, s a Perlmutter Jakabtól unokáira átörökölt Andrassy út 60. sz. alatti ingatlan fél tulajdonrészét (a sajátja mellé) és a zsinagógabéli két ülőszék használati jogát a festő Perlmutter Izsák kapta meg. A többi ha-



9. *Verdúr*, Flandria, 1550–1560. (Iparművészeti Múzeum, ltsz: 82.100.)

gyatéki vagyont szerzeményi eredetűnek tartván, minden ingóságot az özvegy örökölt, azon megjegyzéssel, hogy a hagyatéki kimutatásban felsoroltakon kívül még ha bármi ingóság volna, minden az özvegyet illeti meg. Így tehát ennek értelmében a berendezési tárgyak, műértékek is egyértelműen – még ha külön lista nem is volt róluk – az özvegy tulajdonába mentek át. A kiállításokon ezentúl az ő neve alatt állították ki a házaspár szerzeményeit.

Jó néhány információt megtudunk Géber Antal feljegyzéséből, ami a gyűjtemény II. világháború alatti és utáni történetét, főként egyes kiemelkedő műtárgyak sorsát illeti. A leghitelesebb forrás azonban Perlmutter Alfrédné 1948. január 18-án kelt levele Jeszenszky Sándornak, az elhurcolt javak miniszteri biztosának,⁵⁴ amelyben összefoglalta megpróbáltatásait és a kollekció történetét a II. világháború alatti és utáni időszakot tekintve. Levelét az Andrassy út 130 sz. alatti lakásából keletkezte, amely ház egykor édesapja, Hirsch Jakab (1842–1914) ma-

gázó tulajdonában volt (ő építtette 1910-ben a mai kétemeletes lakóházat Bálint Zoltán és Jámor Lajos tervei szerint).⁵⁵



10. Csók István: *Honni soit qui mal y pense...* 1925. (Magyar Nemzeti Galéria)



11. Gyöngytyúk alakú tál, Holics, 1750–1765.
(Iparművészeti Múzeum, ltsz: 54.333.)

1944 nyarán a németek Perlmutterné a VI. Délibáb u. 6. szám alatti lakása elhagyására kényszerítették. Miként írta, az „ún. felszabaduláskor” a házat orosz katonaság foglalta el, távozásukkor orosz polgári személyeknek átadva az épületet. Perlmutterné több bútort, berendezési tárgyat megnevezett, amelyeket elmeneküléskor hátrahagyott, s megjegyzi, hogy ezek talán még a házban, a Délibáb utcában fellelhetők: empire ruhásszekrény, Mária Terézia korabeli ruhásszekrény, empire psyché (azaz állótükör), és három darab kék-fehér delfti váza.

Perlmutterné a Délibáb utcai otthonából a VI. kerületi Bajza utca 19. szám alá költözött (Géber megjegyzi, hogy a barátnőjéhez). Innen az orosz katonaság utasította ki. Sok hercehurca után e ház pincéjében helyezte el még megmaradt ingóságait. Az oroszok távozását követően eltűntek az alábbi tárgyai: empire kanapé, két empire karosszék, aranyozott bronzveretekkel díszített, XV. Lajos korabeli rózsafa íróasztal. A gyűjtemény szétszóródott már ebben az időszakban, hiszen Perlmutterné több helyen tudta csak elhelyezni értékeit – és mint kiderült, korántsem sikerült biztonságban tudnia a darabokat. Így a várban, az Uri utca 20. szám alatt is több tárgya volt, ám az ottani épület bombatalálatot kapott, s így megsemmisültek a gyűjtemény olyan értékes alapdarabjai, mint a 18. századi kínai szőnyeg és Csók István „Kilátás a mester ablakából téli tájra” című festménye.

A VIII. kerületi Conti (Tolnai Lajos) utca 32. szám alatti raktárban tárolt darabjai közül lopásnak esett áldozatul egy kis berakott szekrény, egy holicsi fajsansz káposzta, és a keleti kiállításon bemutatott kínai magtár alakú edény a Han-korszakból.

A szétszórt gyűjteményt illetően 1946. február 10-én Perlmutterné a Munkácsy Mihály utca 1. szám alól az V. kerületi Dorottya utca 3. sz. alá szállíttatta holmiját. A kocsiról, a raktárba hordáskor tűnt el két kisebb méretű festmény. Az egyik, a görög szigetekről való, 17. századi, fára festett, 30–40 cm méretű kép, amely arany háttér előtt sisakos, lándzsás katonákat és egy szent lefejezését ábrázolta, cirill betűs felirattal,⁵⁶ modern, aranyozott keretbe foglalva. A másik, 17. századi flamand festmény, vászonra festett, 30–40 cm méretű: szobában, asztalnál ülő mulatozó férfiak voltak láthatók rajta; az alkotó Balthasar van den Bossche / Bosche jelzésével. Ez is rájárat volt, régi, aranyozott, jobb sarkán kissé sérült keretben, a hátoldalán, papírszeleten pedig nemcsak a mester neve szerepelt, hanem a kép címe, kora, továbbá Dr. Perlmutter Alfréd neve, ugyanis a kép kint volt az 1927. évi budapesti belga kiállításon, s annak sorszáma is rajta volt.⁵⁷

Perlmutter Alfrédné a hányattatások után Andrássy úti lakását 1946-ban átalakíttatta. (A lakásátalakítás tervezői Károlyi Antal és Medgyaszay Gyula, kivitelező Mann József és fia volt. Emeletenként 8 szobás lakások voltak, melyeket 1966-ban megosztottak.) Itt őrizte gyűjteményének megmaradt tárgyait, melyeket azonban a háború utáni ínséges időkben, a szocialista államosítások miatti megélhetési gondok következtében eladogatni kényszerült.

Perlmutter több hírneves tárgya a II. világháborút követően különböző gyűjtőkhöz került, talán a legértékesebbek Kartschmaroff Lóránt festék-nagykereskedő kollekciójába. Az övé lett (Géber Antal beszámolója szerint) a rajna-vidéki szenteltvíztartó, a 13. századi limoges-i pásztorbot. Utóbbi tehát Giergl Kálmán kollekciójából (1907-ig) Kilényi Hugón (1917-ig) és Perlmutter Alfrédon (1929-ig), illetve özvegyén keresztül került új tulajdonosához. Annyi bizonyos, hogy amikor Kartschmaroff meghalt (1897–1981), már nem volt a hagyatéki listában. Gyűjteményéből úgymond eltűnt, s jelenleg lappang.⁵⁸

Kalandos sorsról ír Géber a limoges-i feszülettel kapcsolatban is: „...a limoges-i feszületet új tulajdonosa Párisba akarta kijuttatni és Fenzel oda kívándorolt kereskedő elsikkasztotta.”

A többi igazán értékes műtárgy útja a következő volt: az itáliai körmeneti kereszt a kétes hírű Balogh István páterhez került, a cartelóra Lóránt Félixhez (ha nem elírás a név...) míg a spanyol szőnyeg, egykor az Andrássy családé, a külföldön élő műgyűjtőhöz, Unger Ödön ügyvédhez.

Így tehát a Perlmutter-gyűjtemény is – több más kollekcióhoz hasonlóan – a sors, a történelem áldozata lett; mindenki, aki hozzáfért, megdézsmálta és hozzájárult a széteséséhez, a német megszállóktól kezdve a szovjet „felszabadítókig”, a II. világháború utáni követhetetlen tulajdonosváltozásoktól egészen a korabeli hazai műkereskedelem vadhajtasait is beleértve. Annak ellenére szétesett és elkallódott, hogy a gyűjtőnek szándékában állt kollekcióját múzeumnak ajándékozni, minthogy leszármazottja nem volt.

Géber megemlíti, hogy Perlmutterné több tárgya védettséget kapott. 1951. szeptember 6-án nyilvánították védetté Perlmutterné tizenhárom műtárgyát,⁵⁹ amelyekről fényképek készültek, s az Iparművészeti Múzeum a felvételek többségét megküldte a tulajdonosnak, épp a halála előtti napokban.⁶⁰ Özv. Perlmutter Alfrédné sz. Hirsch Lili 1954. február 14-én elhunyt. A hagyaték intézője dr. Zdánszky Oszkár ügyvéd lett, aki őrzésébe vette a védettséget élvező műtárgyakat, két darab kivételével. A már említett verdűrt az örökösök nagynénjének, dr. Jánó Albertné sz. Charmant Izabellának adta át, egy állóórát pedig mintegy egy évvel korábban az Iparművészeti Múzeum kiállítás céljára kölcsönvett. Az örökösök a hagyatékából egy madár (fácánként feltüntetve) alakú holicsi fajanszedényt ajánlottak fel az Iparművészeti Múzeumnak – amit az intézmény köszönettel átvett.⁶¹ A múzeum főigazgatója, dr. Dobrovits Aladár öt, nemzeti szempontból elsőrendű műalkotásra hívta fel a hagyatékot kezelő ügyvéd figyelmét, melyek letéti elhelyezését ajánlotta: az említett verdűr, egy félméteres holicsi Maria Immaculata fajanszszobor, fiókos szekrény (paliszander rózsafa berakással, bronz veretekkel), egy kitűnő, hatyúdíszes empire ágy és Szent Sebestyén faszobra.⁶² Minthogy védett tárgyakra nem adtak kiviteli engedélyt, így vélhetően mindezek – távoli, angol, olasz rokonok örökségei – a határon belül maradhattak. Sorsukat nem minden esetben tudjuk azonban követni.

Magától Zdánszkytól vásárolta meg az Iparművészeti Múzeum a nevezetes hatyús ágyat, amely egyik érdekes, kvalitásos darabja volt a kollekciónak (ltsz: 60.239). Kutatások nyomán derült fény arra, hogy a hatalmas páros hatyút megmintázó, hajót formázó, aranyozott bronz díszítményekkel ékes empire ágy Jacob-Desmaller műhelyéből származik.⁶³

A verdűrt dr. Jánó Albertné, Levél utca 6. szám alatti lakosnál helyezték el, s tőle, 1982-ben vásárlás útján került be az Iparművészeti Múzeum textilgyűjteményébe (ltsz: 82.100).

Végezetül megemlítve egy tárgy, amely Giergl Kálmán kollekciójából (1907-ig) Kilényi Hugón (1917-ig) a Perlmutter házaspáron át Géber Anta-



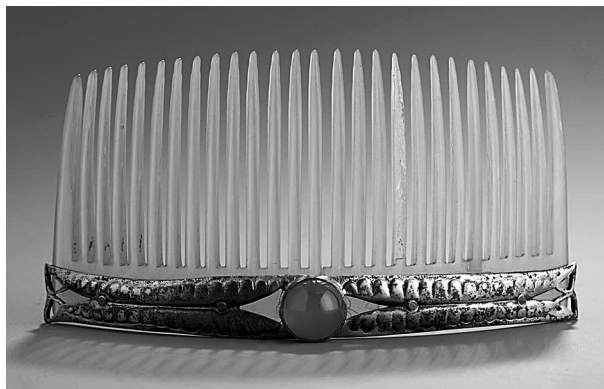
12. Ágy, hatyús díszítéssel, Jacob-Desmaller (1770–1841) műhelye, Párizs, 19. sz. eleje. (Iparművészeti Múzeum, ltsz: 60.239., üvegnegatívról készült felvétel: NLT 26009.)

lékhoz került: ez a BELLA VENANTIA feliratú itáliai tál,⁶⁴ amely az Iparművészeti Múzeumban található, s egyszerre idézi meg több nagyszerű műgyűjtemény és műgyűjtő emlékét (ltsz: 52.183).

Epilógus – kitekintés

Ezzel azonban a történetnek még nincs teljesen vége. Nemcsak Alfréd, hanem testvére, a festőművész Izsák is rendelkezett antik műtárgyakkal, valamint tekintélyes ingatlannal. Így feltétlen meg kell emlékezni Perlmutter Izsák örökségéről, illetve örököséről, nevelt lányáról. Tulajdonképpen Izsák unokahúgáról van szó, hiszen a művész felesége és a nevelt leány édesanyja testvérek voltak. A lány, Reiszner Gizella, a nagynénjénél két éves kora óta cseperedett. Nagy szeretetben, gondosan nevelték a leánykát a szellemi, érzelmi értékek megbecsülésére, az élet szépségeit, az igazi boldogságot a művészetben és a természetben lelve fel.

Perlmutter Alfréd halála után hamarosan, 1932-ben Izsák is távozott az élők sorából. Nem sokkal elhunyt előtt végrendelkezett. Özvegyére és ne-



13. Fésű, Ch. Boutet de Monvel, 1899 körül. (Iparművészeti Múzeum, ltsz: 15628.)



14. Karlovszky Bertalan: Perlmutter Alfrédné képmása.
(Virág Judit Galéria, 24. aukció [2006. tél], 181. tétel)

velt lányára hagyta vagyonát, azzal az utóöröklési megkötéssel, hogy haláluk után a Pesti Izraelita Hitközségé legyenek az ingatlanok, az Andrássy út 60. sz. ház és a rákospalotai villája, valamint ötven darab festménye, rajza.⁶⁵ A vagyon negyedének a Zsidó Múzeum céljait kellett volna szolgálnia, a vagyon háromnegyedét pedig idős, munkaképtelen művészek részére kellett volna fordítani.⁶⁶ Tulajdonosként a nevelt lány neve került bejegyzésre, míg a haszonélvezet az özvegyet illette, fenntartva az utóöröklési rendet. Az Andrássy úti ház továbbra is bérpalotaként működött, egyik bérlője 1937-től a nyilas párt volt. A tulajdonos továbbra is Reiszner Gizella maradt, aki egyébként asszonynevéen Ali Ahmed Mirzáné, ugyanis 1923-ban nőül ment egy perzsa herceghez (ám nagyon hamar megözvegyült, s többé nem ment férjhez). Az épület a II. világháborúban találatot kapott. A benne lévő ingóságok sorsáról nem sok információ áll rendelkezésünkre. Annyi bizonyos, hogy a Perlmutter Izsák tulajdonában lévő antik tárgyakat is unokahúga örökölte.

1943-ban Ahmed Mirza hercegné (lakcíme Újpest, Vécsey utca 98. volt ekkor, a Perlmutter-villa) két darab hímzett huzatú karosszéket és egy darab komódot adott át a Magyar Történeli Múzeumnak, tanulmányozás és értékbécslés céljából. (A korabeli szervezeti struktúra szerint a Magyar Történeli Múzeum [MTM] – a Nemzeti Múzeum akkori elnevezése – egyik tára volt az Iparművészeti Múze-

um.) A levelezésből csak áttételesen derül ki, hogy a minisztérium szólította fel a szakmai grémiumot az újpesti Perlmutter Izsák-féle villában lévő műtárgyak megtekintésére. Kőszeghy Elemér igazgató fogalmazta meg a múzeum, illetőleg az MTM Iparművészeti Osztálya szakmai véleményét, s mindhárom bútort kívánatosnak tartotta megvásárolni, azon céllal, hogy a nem eredeti bronz veretekkel rendelkező komód majd cserealap lehet más tárgyak, értékesebb darabok megszerzéséhez. A két 18. századi karosszék ellen csak egy kifogás volt, miszerint kárpitjuk rossz állapotú.⁶⁷ (Nincs fogódzó arra nézve, hogy megvételükre sor került-e.)

1946 márciusában az Iparművészeti Múzeum vezetőségéhez érkezett bejelentés szerint a Benczúr utca 35. szám alatti ház pincéjében volt két aranyozott fotel, rajtuk cédulákon Perlmutter kézírásával, hogy halála esetén az Iparművészeti Múzeum tulajdona legyen. A bútorokat az akkori igazgató, Mihálik Sándor megtekintette, s március 21-én levelet írt az Andrássy út 60. szám alatti ház egykori gondnokának, Tötössy Istvánnak, akinek az őrzésében voltak a műtárgyak.⁶⁸ A válaszevelet nem ismerjük.

Két hónap múlva e bútorok ügyében újabb lépés történt. 1946-ban a magántulajdonú, de nemzeti értékű műtárgyak felderítésére, a még meglévő javak megmentésére külön kormánybiztosság jött létre, a Veszélyeztetett Javak Miniszteri Biztossága. Ennek tevékenységébe tartozott az eltűnt, eltulajdonított javak utáni nyomozás is. Egy nyomozó rendőr főhadnagy kutatásai során többek között megtalálta Perlmutter Izsák két Louis XV. gobelin alakosminta karosszékét is, amelyeket a művész – a beszámolóban tévesen említve – a Szépművészeti Múzeumra hagyott. Töttösi (sic!) Istvántól (1908) Benczúr u. 45. (sic!) szám III. 12. számú lakásán lehetett átvenni, aki úgymond a két karosszéket az Andrássy út 60. sz. alól vette magához, hogy a pusztulástól megóvja, s természetesen a kiadásukhoz hozzájárult.⁶⁹ (Átadásukra nem biztos, hogy sor került.)

Perlmutter Izsák egykori gyűjteményéből a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 13/1949 sz. törvényerejű rendelete (nov. 16.) értelmében, 7527/1950. szám alatt összesen hat bútort nyilvánítottak védetté: késő gótikus ízlésű faragott stallumot, 17. századi flamand és 18. századi francia barokk támlásszékeket (utóbbiból kettőt), 18. századi holland parasztszéket, valamint Lajos Fülöp-kori íróasztalt, Boucher modorában festett pásztorjelelennel.

A világháborút követő esztendőök újabb fordulatot hoztak az Andrássy út 60. történetében. A háznak ugyanis nemcsak a nemzetiszocialisták voltak hírhedt „bérlői”, hanem a II. világháború után a Belügyminisztérium egységei, a Politikai Rendésze-

ti Osztály, majd ennek utódszervezetei (Magyar Államrendőrség Államvédelmi Osztálya [ÁVO], Belügyminisztérium Államvédelmi Hatósága [ÁVH]).

1951-ben az épületet államosították, a tulajdonost, özv. Ali Ahmed Mirzánét pedig 1951. július 12-én kitelepítették egy Heves megyei községbe, Domoszlóra. Ott a Rákóczi utca 97. szám alatt sirmalmas, szerény körülmények között élt: olyan házikóban, amely korábban istálló, majd fáskamra volt. Évekig fizikai, paraszti munkát végzett: két évig a domoszlói állami gazdaságban, majd öt esztendeig az erdőgazdaságnál volt kapás napszámos. Az ottani asszonyok sokat segítettek neki, a nehéz munkához nem szokott, idős hercegnének.⁷⁰ A fizikai megterhelést azonban nem sokáig bírta a szervezete. Talán éppen a nevelőapjától kapott gyermekkori lelki útravaló volt az, ami segítette a kitelepített, idős, beteg asszonyt abban, hogy túlélje a megpróbáltatásokat, és a természet mindennapi szépségeit észrevéve⁷¹ ne csak vegetáljon. Domoszlón megélni is alig tudott, semmilyen kegydíjra, segélyre nem volt jogosult, barátnői támogatásaiból éldegélt kitelepítettként a haláláig. Csupán 1962 januárjától kapott a domoszlói tanácstól némi segítyt.

A bútorok, ingóságok sorsa a kitelepítést követően végleg megpecsételődött. Azt, hogy hova lett a Perlmutter Izsák által még 1890-ben, a Bourbon hercegek egykori tulajdonából megszerzett antik berendezés, amit a hercegné nászajándékként megkapott nevelőszüleitől, s minden egyes darabot gondosan megőrzött – nem tudni. Ő maga is csak annyit írt róla, hogy eltűntek, elvesztek.⁷² Kitelepítéskor ugyan a tulajdonos hercegné az Iparművészeti Múzeumra szándékozott hagyni legfőbb műértékeit (terve már 1936-ban az volt, hogy halála után a múzeumba kerüljenek antik tárgyai, testvére festményeiből, rajzaiból pedig már ekkor adományozott⁷³), de ennek, úgy tűnik, akkor nem szereztek érvényt. A festő Perlmutter Izsák műtermében lévő műtárgyakat a kitelepítést követően ismeretlen személyek elszállították. Ugyanakkor a tárgyak egy részét a központi elosztóhelyen, a Tattersallon⁷⁴ keresztül az Iparművészeti Múzeumba vitték 1951-ben. A tulajdonos személyét akkor, a beszállítás

idején, 1951 szeptemberében (21. és 24.) nem könyvelték, talán a múzeumban nem is tudták pontosan az eredetét. Így csak később történt meg a tárgyak azonosítása, már ami lehetséges volt, akkor, amikor Mirza hercegné érdeklődött bútorai sorsa iránt. Mindezt bizonyítja, hogy a hercegné nevét csak később, ceruzával írták be a letéti leltárkönyvbe, amikor a tárgyak valamiféle azonosítására sor került. Mirza hercegné ugyanis 1962-ben igyekezett nyomára jutni azoknak a műtárgyaknak, melyeknek 1951-ben nyoma veszett. 1962 nyarán, aztán őszén több levelet írt az Iparművészeti Múzeum főigazgató asszonyának, Weiner Mihálynénak és a letétkezelő csoportnak. Külön listát mellékel a keresendő bútorokról, berendezési tárgyairól, régi fegyverekről. Mintegy tizenegy év telt el azonban már a kitelepítéstől, és a tárgyak felderítése nehézségekbe ütközött. Ahmed Mirzánét nyomorult, szerény anyagi helyzete kényszerítette arra, hogy felderítse a műtárgyak hollétét, s amit még visszakaphat, azt értékesítse, segítve ezzel megélhetését, mert sorsában megnyugodva, Domoszlót elhagyni már nem volt szándéka. Végül a Művelődésügyi Minisztérium Múzeumi Főosztálya engedélyével összesen három tételt, azaz négy darab műtárgyat adtak ki számára a múzeumból, az 1962. december 9-én kelt átvételi elismervény szerint. Egy rézlámpás mellett a többi bútor volt: gótikus stílusú, magas támlájú stallum, két 18. századi bőrkárpitozású karosszék. Utóbbiak már a törzsleltárkönyvben is szerepeltek, azaz beletárolták őket (55.1217, 55.1218). Ezek átadását a minisztériummal mindenképpen engedélyeztetni kellett, s utána törölték a leltárkönyvből. A történet folytatását köd borítja: mi lett az átadott bútorok sorsa, kinek adta el a tulajdonos – kutatás tárgyát képezheti, képezhetné, ha pontosabb információink lennének a bútorok méretéről, s rendelkeznének fényképekkel, pontos leírásokkal. Ennek híján azonban az azonosítás végképp lehetetlen, reménytelen, még ha néhány berendezési tárgyról vázaltszerű rajzokat készítettek is. Ez az egész azonban csak töredéke, kis hányada annak a gazdagságnak, ami egy tehetősebb középpolgár birtokában volt egykor.

JEGYZETEK

1 Tavaszi vernisszázs. A Műgyűjtő III. 1929, 148; Felvinczi Takács Zoltán: Perlmutter Alfréd. A Műgyűjtő IV. 1930, 12–13; Mravik László: The „Sacco di Budapest” and Depredation of Hungary 1938–1949. (A továbbiakban: Sacco... i. m.) Budapest 1998, 397–400; Takács Gábor: Műgyűjtők Magyarországon a 18. század végétől a 21. század elejéig. Budapest 2012, 356; Horváth Hilda: Gyűjtők és gyűjtemények 1900–1945. Budapest 2013, 29–30.

2 Géber Antal: Magyar gyűjtők. Gépírat. Közreadja Tóth Melinda. Budapest 1970. A gépírat másolata az Iparművészeti Múzeum Adattárában is megtalálható.

3 A család felemelkedéséről, a testvérek gyermekkoráról, jellemükről, különösen Perlmutter Izsákról l. nevelt lánya, Ahmed Mirza hercegné visszaemlékezését: Magyar Nemzeti Galéria, Adattár, 19898/1977.

4 Az idézet és az életrajzi adatok lelőhelye: *Felvinczi Takács Zoltán*: Perlmutter Alfréd. A Műgyűjtő IV. 1930, 12–13.

5 Budapest Főváros Levéltára, VII.184 - 1903 - 1092

6 A fiesolei villa történetéről l. www.sorbonne.fr oldalon lévő információkat. (2015. augusztus 6-i letöltés.)

7 Budapest Főváros Levéltára, VII. 9. c. Ö 134/1909.

8 A kiállításról l. *Horváth Hilda*: Az 1898. évi modern kiállítás az Iparművészeti Múzeumban. *Ars Hungarica* XXXIV. 2006, 369–378.

9 Iparművészeti Múzeum, Adattár, 1898/262 – utalás a kiállítás katalógusára: A modern művészet. Az Iparművészeti Múzeum kiállítása. Előszó: Radisics Jenő. Budapest 1898. A 20. és a 27. sz. katalógustételeket vásárolta meg Perlmutter dr.

10 Beérkezési napló 1918–1948. Iparművészeti Múzeum, Adattár: a két tárgy leltári száma: 15627 (gyűrű) és 15628 (fésű). Ügyirat: Iparművészeti Múzeum, Adattár, 1919/296: dr. Perlmutter Alfrédné szecessziós gyűrűt (E. Lalique) és fésűt (Ch. B. de Monvel) ajándékoz (az irat hiányzik). A tárgyak leltárkönyvi leírásai: „Gyűrű, arany, magasan foglalt zafírral és ajour zománcú levelekkel. Émile Lalique műve. 2 cm. | Fésű, békateknő, szélén bronzveret félgömbalakú, szürkés színű kővel. Belül bekarcolva Ch. B. de Monvel. Mag: 5,8 Sz: 10 cm”.

11 Szecesszió, a 20. század hajnala. Iparművészeti Múzeum. Budapest 1996, 2.77. sz. Pandur Ildikó leírása megemlíti a tárgy előéletét, a vásárlás feltételezett tényét: vétel az 1900. évi párizsi világkiállításon. L. az Iparművészeti Múzeumban 1959-ben rendezett „A szecesszió Magyarországon” c. kiállítás törzskönyve: Iparművészeti Múzeum, Adattár, KLT 402.

12 Iparművészeti Múzeum, Adattár, Kiviteli ügyek, 1924/40 irat.

13 Géber a következőket sorolja fel: 16. sz. eleji délnémet oltárszárny (Giergl-gyűjteményből); Balthasar van den Bossche; *Mulatozó társaság*; Görög szigetekről való Szt. György.

14 Csók Istvántól Perlmutternek több műve lehetett, hármát cím szerint említi Géber: *Fekete harisnyás nő fehér rokokó kályha mellett*; *Kilátás a mester ablakából téli tájra*; *Strandon* címűek.

15 Perlmutter Izsák képei: *Kristályváza függönyös ablak előtt*; *Ahmed Mirza török herceg özvegye toilette-asztal előtt*. Előbbi képet nem bizonyos, hogy azonosíthatjuk Gábor Anna Perlmutter Izsákról szóló kiállítási katalógusában reprodukált *Ciklámen* c. festménnyel (Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár tulajdona).

16 Mihalik Sándor: Az Iparművészeti Múzeum egyházművészeti kiállítása. I. Szobrászati művek. Magyar Művészet VI. 1930, 523. L. a katalógusban: Régi egyházművészet országos kiállítása. Budapest 1930, 20. sz.; Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 4323.

17 Régi egyházművészet országos kiállítása. Budapest 1930, 357. sz.; Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 3595.

18 Magyar Iparművészet X. 1907, 65., 105. kép; Régi egyházművészet országos kiállítása. Budapest 1930, 393. sz.; Sacco... i. m. (1. jegyzet) 26733.

19 Magyar Iparművészet X. 1907, 65., 106. kép; Régi egyházművészet országos kiállítása. Budapest 1930, 304. sz., kép: 32. tábla; Sacco... i. m. (1. jegyzet) 26730.

20 Magyar Iparművészet X. 1907, 67., 110. kép; Régi egyházművészet országos kiállítása. Budapest 1930, 342.

sz.; Sacco... i. m. (1. jegyzet) 26731; Iparművészeti Múzeum, Adattár, Giergl Kálmán műgyűjteményének leírása, fotómásolat, FLT 20581 – a tárgy német nyelvű leírása.

21 Magyar Iparművészet X. 1907, 66., 108. kép; *Csányi Károly*: Az O. M. Iparművészeti Múzeum régi ezüstkiállításának leíró lajstroma. Budapest 1927, 3. sz.; Régi egyházművészet országos kiállítása. Budapest 1930, 309. sz.; *Csányi Károly*: Az Iparművészeti Múzeum Egyházművészeti kiállítása. I. Ötvösművek. Magyar Művészet VI. 1930, 306; Sacco... i. m. (1. jegyzet) 26734; Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 4388, NLT 4389.

22 Fotó: Iparművészeti Múzeum, Adattár, FLT 26663, Klösz György felvétele, kiállítva: 1876-ban Pfeiffer Ignác gyűjteményéből: A magyarországi árvízkárosultak javára... rendezett műipari és történelmi kiállítás kitünőbb tárgyainak lajstroma. Klösz György, Budapest, 1876. - Nr. 111.; A magyarországi árvízkárosultak javára... rendezett műipari és történelmi emlék-kiállítás tárgyainak lajstroma. Szerk. Szalay Imre, Henszlmann Imre, Bubics Zsigmond. Budapest 1876, 40., Nr. 1396. – l.: Iparművészeti Múzeum, gyűjteményi online adatbázis.

23 Az Ernst-Múzeum aukciói, II. Kilényi Hugó ny. miniszteri tanácsos gyűjteménye. Budapest 1917, 842. sz. LXXVII. tábla.

24 Természetesen ezt az adatot is Gébertől tudjuk: I. Kilényi Hugó életrajzát. 1917-ben Ernst-aukción ért véget Kilényi Hugó (1840–1924) miniszteri tanácsos mintegy 30 éven át gyűjtött kollekciója, amelyben noha régi képtárának, a festészethez kapcsolódó miniatűr portrégyűjteményének magas nívója vitathatatlan, több különféle régiség (unikális keleti faragványok, zsidó szertartási tárgyak, továbbá szőnyegek) mellett fontosak voltak a holicsi fajanszok, a magyar keménycserép-gyárak termékei és a herendi porcelánok is.

25 Közölve: Magyar Iparművészet X. 1907, 100., 156. kép; Az Ernst-Múzeum aukciói, II. Kilényi Hugó ny. miniszteri tanácsos gyűjteménye. Budapest 1917, 1025. sz., XCIV. tábla; *Jajczayné Kanyó Erzsébet dr.*: A keleti szőnyeg. Budapest 1938, XII. tábla – mint az Iparművészeti Múzeum tulajdona szerepel.

26 Csányi Károly előszava az iparművészeti tárgyakról, az aukciós katalógusban: Az Ernst-Múzeum aukciói II. Kilényi Hugó ny. miniszteri tanácsos gyűjteménye. Budapest 1917, 33.

27 Magyar Iparművészet X. 1907, 82., 126. kép; Az Ernst-Múzeum aukciói, II. Kilényi Hugó ny. miniszteri tanácsos gyűjteménye. Budapest 1917, 547. sz. LXXVI. tábla.

28 Természetesen ezt az adatot is Gébertől tudjuk. L. Giergl Kálmán életrajzát.

29 Keleti művészeti kiállítás. Iparművészeti Múzeum, Budapest 1929, 181–183. sz.

30 Régi egyházművészet országos kiállítása. Budapest 1930, 175. sz.

31 *Horváth Hilda*: Iparművészeti kincsek Magyarországon. Budapest 2000, 24. és kép; Szeplőtelen Mária, Holics, 1765–1770 k., fajansz, ltsz.: 16151. Méretei: magasság: 50 cm, talpazat magassága: 21 cm, szélesség: 25 cm, mélység: 17 cm.

32 Azonosítani, konkretizálni pontos leírások, megnevezések híján ebből semmit sem tudunk. A tatai Kuny Domokos Múzeum tulajdonában lévő papagáj alakú kanna (ltsz: 86.24.1., közölve: *Balla Gabriella*: Holics, Tata és Buda kerámiaművészete. Budapest 2009, 59., 44. kép)

esetleg egyezik a következő felvételeken lévő papagájjal: Iparművészeti Múzeum, Adattár, FLT 252: Nyáry Albert gyűjteményéből származóként feltüntetve, továbbá Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 3349 felvétel, amelyen másik edénnyel együtt szerepel. A rajta lévő repedések, fehér pöttyök alapján – s minthogy zöldnek említették – vélhető az egyezés; esetleg Perlmutter Alfréd tulajdonában is lehetett. Elárverezve: Magyar Nemzeti Reneszánsz Társaság V. Báro Nyáry Albert úr fajánsz- és üveggyűjteménye, Flesch-féle keletázsiai gyűjtemény etc. aukciója. Budapest 1923, 1018. sz. (Sajnos, a tatai Kuny Domokos Múzeum megkeresésemre ez ügyben nem válaszolt.)

33 Magyar Szőnyegkedvelők Egyesületének régi keleti szőnyegkiállítása az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeumban. Szerk. Csányi Károly. Budapest 1924, 156. tétel; Keleti művészeti kiállítás. Iparművészeti Múzeum, Budapest 1929, 890. sz. és kép; *Jajczayné Kanyó Erzsébet dr.: A keleti szőnyeg.* Budapest 1938, LVI. tábla; Sacco... i. m. (1. jegyzet) 26761; Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 4240.

34 Magyar Szőnyegkedvelők Egyesületének régi keleti szőnyegkiállítása az Orsz. Magyar Iparművészeti Múzeumban. Szerk. Csányi Károly. Budapest, 1924. Perlmutter kiállított szőnyegei: 4., 92., 129., 132., 156., 160., 163. tételek (utóbbi a spanyol).

35 Perlmutter 16. századi kék-sárga, spanyol szőnyegének archív felvétele: Iparművészeti Múzeum, Adattár, FLT 19070 (NLT 3958). Érdekességgént említjük meg, hogy a kék-sárga színvilágú, nagyméretű spanyol szőnyegek népszerűek voltak a gyűjtők körében. Káldi Jenő kormányfőtanácsosnak, a Benz magyarországi képviselőjének, az Autótaxi Rt. elnökgazdájának gyűjteményében két hasonló példány is akadt. Egyiket az Iparművészeti Múzeumnak ajándékba adta, mérete: 560 × 173 cm (ltsz.: 18226). Másik spanyol szőnyegét az Iparművészeti Múzeum őrizetéből visszakarta a család, l. Iparművészeti Múzeum, Adattár, 1945/50. irat. E másik szőnyeg mérete: 518/9 × 127 cm.

36 Régi kisázsiai szőnyegek kiállítása. Szerk.: Dr. Layer Károly, dr. Mihalik Sándor és dr. Csernyánszky Mária közreműködésével. Iparművészeti Múzeum, Budapest 1935, 5. sz.

37 *Fajcsák Györgyi*: Exhibition of Oriental Art 1929. Ars Decorativa, 24. Budapest 2006, 156–157; *Fajcsák Györgyi*: Collecting Chinese Art in Hungary from the Early 19th Century to 1945. Budapest 2007, 123.

38 Keleti művészeti kiállítás. Iparművészeti Múzeum, Budapest 1929, 318. sz.; Sacco... i. m. (1. jegyzet) 26741; Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 4183.

39 Keleti művészeti kiállítás. Iparművészeti Múzeum, Budapest 1929, 323. sz.; Sacco... i. m. (1. jegyzet) 26742; Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 4204.

40 Iparművészeti Múzeum, ltsz.: 82.100. *Csányi Károly*: Gobelin-kiállítás az Iparművészeti Múzeumban. Magyar Művészet II. 1926, 402. (képpel); Reneszánsz és manierizmus. Az európai iparművészet korszakai. Szerk.: Péter Márta. Iparművészeti Múzeum, Budapest 1988, 294. sz. (László Emőke leírása, további irodalommal) Iparművészeti Múzeum, Adattár, NLT 4086.

41 *Révész Emese*: Akt-botrányok, karafiáth-trikók. Artmagazin II. 2004/4, 28–30.

42 Almanach (Képzőművészeti Lexikon) Budapest 1912, 281.

43 Az Ernst-Múzeum kiállításai. CXLIX. Csók István jubiláris kiállítása. A kiállítást rendezték: Ernst Lajos és Dr. Lázár Béla. Budapest 1935, 24. sz., 34. sz.

44 Az Ernst-Múzeum kiállításai CVIII. Csoportkiállítás. Csók István, Perlmutter Izsák, Csóka István és Feszty Masa fetőművészek. A kiállítást rendezték: Ernst Lajos és Lázár Béla. Budapest, 1930. január. 4. terem. 79. sz.

45 Kínai tárgyak gyűjtéséről l. *Fajcsák Györgyi*: Keleti tárgyak és keleti témák Csók István festészetében. In: Csók István festészete. Bálványok és démonok. Szerk.: Gärtner Petra – Király Erzsébet. Székesfehérvár 2013, 195–202.

46 Régi órák kiállítása. Iparművészeti Múzeum, Budapest 1925, 57. sz.

47 *Csányi Károly*: Az O. M. Iparművészeti Múzeum régi ezüstkiállításának leíró lajstroma. Budapest 1927, 758. sz.

48 Tavaszi vernisszázs. A Műgyűjtő III. 1929, 148.

49 Dr. Perlmutter Alfréd egy XV. századi perugiai szőtest ajándékoz. Iparművészeti Múzeum, Adattár, 1916/67.

50 Szőttes, ún. bakacsín ökrökkel, Iparművészeti Múzeum ltsz.: 12428 ('A' leltári száma: 17337)

51 *Divald Kornél*: Sáros megye szövött emlékei. Budapest 1905; *Divald Kornél*: Régi bakacsinszővetek. Magyar Iparművészet XI. 1908, 262–263; *Bobrovsky Ida*: Későkőzép-kori és reneszánsz szövőművészet Magyarországon. In: Magyarországi reneszánsz és barokk. Művészettörténeti tanulmányok. Szerk. Galavics Géza. Budapest 1975, 153–197.

52 Köszönőlevél Perlmutter Alfrédnek egy XVIII. századi hímzett sávért. Iparművészeti Múzeum, Adattár, 1916/45 (hiány); Hímzés, miseruha betétje, Iparművészeti Múzeum, ltsz.: 12426. ('A' leltári száma: 17328.)

53 Budapest Főváros Levéltára, VII. 12.b. 544775/1930 – Perlmutter Alfréd hagyatéki ügye.

54 Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, XIX-I-12. 3. doboz, 1948/24.

55 www.budapestem.hu (2015. július 11-i letöltés.) Forrás: Budapesti Városvédő Egyesület: Adalékok a külső Terézváros történetéhez (1998). Fazakas Margit és Técsy Katalin írása.

56 Vélhetően ezt említette Szent György-festményként Géber Antal.

57 *Paul Lambotte*: A belga művészet fejlődését feltűntető kiállítás tárgymutatója. O. M. Képzőművészeti Társulat, Múcsarnok, Budapest 1927, No. 283.

58 A különleges pásztorbot analógiája megtalálható a Louvre gyűjteményében: Malsangi Bertrand pásztorbotja, Limoges, 1210–1220 körül. MR R 810

59 162-P37-1/1951. MOK Ny. sz. alatti átirat. (Utalás: Iparművészeti Múzeum, Adattár, 863-1034/1954 iratban.)

60 Iparművészeti Múzeum, Adattár, 863-1014/1954.

61 Gyöngytyúk alakú tál, Holics, 1750–1765. Iparművészeti Múzeum, ltsz.: 54.333.

62 Iparművészeti Múzeum, Adattár, 863-1034/1954.

63 *Szabolcsi Hedvig*: Un lit en bateau de Jacob-Desmaller. In: Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei, VI. Budapest 1963, 115–125.

64 Géber visszaemlékezése szerint ezt felesége az Iparművészeti Múzeumnak ajándékozta. A múzeum leltárkönyvi bejegyzése szerint a tárgyat Lang R.-tól vette az intézmény.

65 Az Andrassy út 60. sz. ingatlan történetéről l. *Keresztessy Csaba*: Andrassy út 60. A házak nem bűnösök. História XV. 2002, 5–6. sz., 37–40.

66 *Gábor Anna*: Perlmutter Izsák. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár, Budapest 2003. oldalszámozás nélkül.

67 Iparművészeti Múzeum, Adattár, 1943/91.

68 Iparművészeti Múzeum, Adattár, 1946/29.

69 Budapest, Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, XIX-I-13. 1. doboz 1946/180.

70 Köszönöm az életrajzi adalékot Marosi Eszter művészettörténésznek, nagyanyja személyes közlése alapján. A hercegné kevésbé gyakorlatias személyiség volt, talán azért, mert óvón, védőn nevelték. Kitelepítve olykor még az öltözködéssel is nehezen birkózott meg, akit egykor főként divatos kalapokban örökített meg nevelőapja, P. Izsák. A festő kedvenc modellje volt a Cleoként becézett lány.

71 Érdekes az egybecsengés Mirza herecegné 1937-ben írt visszaemlékezésének sorai és a számkivetettségben, 1962. július 29-én Domoszlón írt mondatai között. „Gyönyörű természet, mely megszépít mindent, és a leg szebb örömök adója”, illetve: „...bizony az erdőgazdaságban éveken kapálva, boldog voltam akkor is, hacsak egy napfényt láttam a zöld pázsiton, amely a magyar művészek alkotásaira emlékeztetett.”

72 Iparművészeti Múzeum, Adattár, 1960-7-90.

73 Özv. Ali Ahmed Mirza hercegné ajándékának, néhai Perlmutter Izsák olaj-, víz-festményeinek és rajzainak kiállítása. Budapest 1938.

74 Tattersall (1816–1898) angol lókereskedő volt, róla nevezték el a külső Kerepesi úton lévő lóvásárcsarnokot, később lovardát.

THE PERLMUTTER COLLECTION

A colourful, dazzling world was created by one of the strangest Hungarian art collectors, lawyer and patent judge Alfréd Perlmutter (1867–1929), around himself. His art works radiated that iridescent and serene atmosphere which his brother the painter Izsák created in his pictures. Alfréd fitted out his home with Louis XV, Maria Theresa and Joseph II period furniture as well as empire pieces. Gilded bronze bracket lamps and a cartel clock were on the walls. Colours were first of all provided by the textiles (Flemish tapestries on the walls, rugs from Asia Minor and mainly China on the floor together with a Spanish carpet) and ceramics. First of all he collected oriental, Chinese objects, but his attention was also captured by Italian maiolica, Hispano-Moorish bowls of a metallic lustre, diverse forms of Holics faience. He had some exquisite enameled pieces of goldsmith's art, outstanding objects from Limoges. They included a crosier whose analogy can be found in the Louvre collection.

Perlmutter was the admirer and captive of colours and the East (China). Art provided real pleasure for him, and an art work was for him the noblest form of perception. That is why he could rise above the limitations of periods, space and time, grasping the genuine inherent value of art, its esthetic quality, by his sensitivity and intellect. His refined taste was manifest in the selection of objects and the decoration of his home.

The inspiration for collecting came from a relative of his wife Lili Hirsch, Horace Ritter von Landau, who owned one of the most beautiful book collections in the world together with other works of art. Lili Hirsch' brother Albert married Irén Hatvany, thus coming into close contact with the Hatvany family who created one of Hungary's most exquisite art collections.

Apart from contemporary Hungarian examples, the fine art collections of the haute bourgeoisie, Alfréd Perlmutter must have known foreign collections and museums as he was widely travelled. Some of his collection pieces were purchased during his foreign journeys, others from contemporaneous Hungarian private collections. By way of an example, he came into possession of fine pieces from the one-time estate of Kálmán Giergl through Hugó Kilényi's collection.

He had few paintings, some of his brother Izsák's works and some István Csók pictures who also depicted his Flemish tapestry and was himself attracted to Chinese art. Alfréd Perlmutter died in 1929, his collection passed on to his wife. From 1930 several works of art were borrowed from her for exhibitions of the Museum of Fine Arts.

During World War II, in the period of German occupation and Soviet liberation Mrs Perlmutter moved frequently and a part of the collection got lost without a trace. During the war she had to sell many pieces, and only two of the listed art works came eventually into the collection of the Museum of Applied Arts (a 16th century tapestry and an empire style swan-bed), as well as a renaissance Italian dish from some other source. A Holics vessel was donated to the museum by the heirs.

Painter Izsák Perlmutter also had art works that were inherited by his daughter, the widow of a Persian prince. She was the heir of the tenement building at No. 60, Andrassy avenue and the villa in Rákospalota. The Andrassy road palace was rented by the nazi Arrow-cross party, then by the secret police of the Inner Ministry. In 1951 it was nationalized, the prince's widow was displaced, the art works were transported to an unknown location. She managed to identify and get a few back in 1962.

Both Perlmutter collections fell victim to history, from German occupiers to Soviet liberators and post-World War owner changes, expropriations. Everyone pilfered them who could have a hold on them, including the wildings of that-time art trade. As a result, apart from a few museum objects the great part of the two collections perished or is latent.

Horváth Hilda, művészettörténész / art historian, Iparművészeti Múzeum / Museum of Applied Arts, 1091 Budapest Üllői út 33–37. cshilda@imm.hu

Kulcsszavak: műgyűjtés, limoges-i zománcok, keleti szőnyegek, verdúr, kínai művészet, Iparművészeti Múzeum / Art collecting, Enamels of Limoges, Oriental carpets, verdure, Chinese art, Museum of Applied Arts